

НАПРЯМ 10. ІНФОРМАЦІЙНО-КОГНІТИВНА ДИНАМІКА СУСПІЛЬСТВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-313-5-24>

ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ МЕДІАСИСТЕМ

Партико З. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри журналістики, реклами та PR
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

У 1956 р. було опубліковано працю [3] (перероблено і доповнено в 1984 р.). Ця публікація на довгий час стала канонічною в ділянці журналістикознавства, запропонувавши чотири теорії та, відповідно, чотири нормативні³ моделі засобів масової інформації (ЗМІ): авторитарну, лібертаріанську, соціальної відповідальності й радянську комуністичну. Хоча ці теорії та відповідні їм моделі стосуються преси (див. назву книги), проте вони, як стверджують самі автори [3, с. 15], «проектуються» і на інші види ЗМІ, а, отже, й на сучасні електронні [1] й цифрові ЗМІ.

Пізніше ці чотири теорії були доповнені ще двома, розробленими на основі теорії соціальної відповідальності, – теоріями розвитку й демократичної участі [2, с. 271–272]. Таким чином, у сумі в наш час маємо шість типових теорій та моделей ЗМІ.

Попередньо внесемо деякі необхідні термінологічні уточнення. Хоча автори [3] і відрізняють моделі ЗМІ нацистської Німеччини та фашистської Італії 30-х років ХХ ст. від радянської комуністичної моделі, проте, на нашу думку, ці моделі за величиною інформаційного та психологічного впливу на суспільство доцільно об'єднати в одну групу так званих пропагандистських моделей. Це означає, що в згаданих країнах у вказаний час ЗМІ за фактом перетворилися в засоби масової інформації та пропаганди (ЗМІІ).

Вказані шість моделей розглядаються як статичні. Крім того, автори [3, с. 16] вказують, що описувані ними моделі ЗМІ залежать від типу соціально устрою держав. А, як це очевидно, соціальні устрої держав

---

³ Тут під словом *нормативні* розуміємо те, що запропоновані теорії та моделі базуються на твердженнях логіки норм (деонтичної логіки).

з плином часу змінюються. Зі сказаного випливає, що, відповідно, повинні змінюватися й моделі ЗМІ. З цього своєю чергою висувається, що ці моделі повинні розглядатися не як статичні, а як змінні (динамічні). Саме про таку динамічність моделей ЗМІ ми й будемо вести мову далі.

Яскравим прикладом динамічності моделей ЗМІ є Росія. У ній авторитарна модель ЗМІ, що існувала до 1917 р., була замінена пропагандистською (1917–1991 р. в СРСР), потім лібертаріанською (1991 – початок ХХІ ст. в Російській Федерації), а далі – знову пропагандистською (початок ХХІ ст. – наш час).

У Німеччині моделі ЗМІ змінювалися від авторитарної (до початку Першої світової війни), до лібертаріанської (період від завершення Першої світової війни – до 30-х років ХХ ст.), далі до яскраво вираженої пропагандистської (30-ті роки ХХ ст. – середина 50-тих років ХХ ст.), а потім через лібертаріанську до моделі соціальної відповідальності.

Схожими до німецької є послідовність змін моделей ЗМІ в Італії та Японії.

Для США характерним є перехід від лібертаріанської моделі до моделі соціальної відповідальності.

В Україні до 1917 р. модель ЗМІ була тією, що і в Росії до 1917 р. (авторитарною), далі – тією, що була в СРСР до 1991 р. (пропагандистською), а після 1991 р. основною стала модель розвитку. Після початку в 2022 р. повномасштабної війни Російської Федерації проти України модель розвитку органами державної влади була перетворена в авторитарну, регульовану нормами воєнного часу, що гарантують захист інформаційного простору держави. Це було викликано, зрозуміло, умовами ведення війни, а також необхідністю ведення контрпропагандистських кампаній проти ворога. Хоча запроваджені норми належать до різновиду цензурних, проте офіційно цензура в Україні уведена не була, оскільки це суперечило б нормам її Конституції.

Найпростішим інструментом для відстежування описаних змін ЗМІ може слугувати матриця в формі таблиці розміром 6 рядків на 6 стовпців (за кількістю моделей ЗМІ). На цій матриці цікавим є відстеження, з одного боку, найчастотніших переходів одних моделей в інші, виявлення типових переходів, а також встановлення на цій основі певних імовірнісних закономірностей змін моделей ЗМІ. З іншого боку, цікавим є також відстеження тих переходів, які практично не відбуваються.

Прогностичною кібернетичною моделлю такої матриці переходів може слугувати програма, що функціонуватиме на засадах теорії

автоматів [4]. Ця програма, зрозуміло, повинна працювати на основі виявлених імовірностей переходів одних моделей ЗМІ в інші. Наявність такої програми дасть змогу з певною імовірністю прогнозувати можливість переходів у різних країнах світу ЗМІ з однієї моделі в іншу.

До вказаної програми за потреби можуть бути внесені інші додаткові фактори, від яких залежить імовірність вказаних змін моделей ЗМІ (наприклад, особливості суспільного устрою досліджуваних держав). Очевидно, що ці фактори ускладнять роботу такої програми.

Попередньою умовою створення таких динамічних моделей ЗМІ є необхідність збору статистичних даних про типи ЗМІ в різних країнах світу (хоча б, наприклад, з початку ХХ ст.) та їх переходи з однієї моделі в іншу.

Література:

1. Галлін Д. С., Манчіні П. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики / переклад з англ. О. Насика. Київ : Наука, 2008. 320 с.
2. Михайлин, І. Л. Журналістика: словник-довідник. Київ : Академвидав, 2013. 320 с.
3. Сиберт С. Ф., Шрамм У., Питерсон Т. Четыре теории прессы / пер. с англ. Москва : Вагриус, 1998. 224 с.
4. Теорія автоматів // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Теорія_автоматів (дата доступу 05.04.2023).